DOMSTOLENS DOM (Anden Afdeling)
28. oktober 2004 *

I sag C-164/01 P,

angående en appel i henhold til artikel 49 i EF-statutten for Domstolen,

iværksat den 13. april 2001,

G. van den Berg, Dalfsen (Nederlandene), ved advocaat E.H. Pijnacker Hordijk,

sagsøger,

de øvrige parter i appelsagen:

Rådet for Den Europæiske Union ved A.-M. Colaert, som befuldmægtiget,

og

* Processprog: nederlandsk.

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved T. van Rijn, som befuldmægtiget, og med valgt adresse i Luxembourg,

sagsøgte i første instans,

har

DOMSTOLEN (Anden Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, C.W.A. Timmermans, og dommerne J.-P. Puissochet og N. Colneric (refererende dommer),

generaladvokat: C. Stix-Hackl
justitssekretær: R. Grass,

på grundlag af den skriftlige forhandling,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 20. november 2003,

afsagt følgende

Dom

1 Ved appellen har G. van den Berg nedlagt påstand om ophævelse af den dom, De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans afsagde den 31. januar 2001 i sag

T-143/97, G. van den Berg mod Rådet og Kommissionen (Sml. II, s. 277, herefter »den appellerede dom«), og hvori den afviste det søgsmål, G. van den Berg i medfør af EF-traktatens artikel 178 og artikel 215, stk. 2 (nu artikel 235 EF og artikel 288, stk. 2, EF) havde anlagt om Fællesskabets ansvar uden for kontraktforhold.

Relevante retsforskrifter

Ordningen med referencemængder

2 I Rådets forordning (EØF) nr. 1078/77 af 17. maj 1977 om indførelse af en præmieordning for ikke-markedsføring af mælk og mejeriprodukter og for omstilling af malkekvægsbesætninger (EFT L 131, s. 1) bestemtes, at der skulle udbetales en ikke-markedsføringspræmie eller en omstillingspræmie til producenter, der påtog sig at undlade at markedsføre mælk eller mejeriprodukter i en ikke-markedsføringsperiode på fem år eller at undlade at markedsføre mælk eller mejeriprodukter og at omstille deres malkekvægsbesætning til kødproduktion i en omstillingsperiode på fire år.

3 Ved Rådets forordning (EØF) nr. 856/84 af 31. marts 1984 om ændring af Rådets forordning (EØF) nr. 804/68 om den fælles markedsordning for mælk og mejeriprodukter (EFT L 90, s. 10) og Rådets forordning nr. 857/84 af 31. marts 1984 om almindelige regler for anvendelsen af den i artikel 5c i forordning (EØF) nr. 804/68 omhandlede afgift på mælk og mejeriprodukter (EFT L 90, s. 13) blev der med virkning fra den 1. april 1984 indført en tillægsafgift på leverede mængder mælk, som oversteg en »referencemængde«, der for hver enkelt producent skulle fastsættes inden for rammerne af en samlet mængde, som blev garanteret hver medlemsstat. Den for tillægsafgiften fritagne referencemængde var lig med den mængde mælk eller mælkeækvivalent, som — alt efter den af medlemsstaten valgte metode — enten blev leveret af producenten eller opkøbt af et mejeri i referenceåret, hvilket for Nederlandenes vedkommende var 1983.

4 Producenter, som i medfør af en forpligtelse, de havde påtaget sig i henhold til forordning nr. 1078/77, ikke havde leveret mælk i det referenceår, den pågældende medlemsstat havde lagt til grund, kunne ikke tildeles en referencemængde. Sådanne producenter benævnes almindeligvis »SLOM-producenter«.

5 Ved domme af 28. april 1988 i sagerne Mulder (sag 120/86, Sml. s. 2321, herefter »Mulder I-dommen«) og von Deetzen (sag 170/86, Sml. s. 2355) fastslog Domstolen, at forordning nr. 857/84, som suppleret ved Kommissionens forordning (EØF) nr. 1371/84 af 16. maj 1984 om gennemførelsesbestemmelserne for den tillægsafgift, der er omhandlet i artikel 5c i forordning nr. 804/68 (EFT L 132, s. 11), var ugyldig i det omfang, den fastslog, at der ikke blev tildelt de producenter en referencemængde, som i henhold til en forpligtelse påtaget i henhold til Rådets forordning nr. 1078/77 ikke havde leveret mælk i det referenceår, den pågældende medlemsstat havde lagt til grund.

6 Foranlediget af ovennævnte domme udstedte Rådet den 20. marts 1989 forordning (EØF) nr. 764/89 om ændring af forordning nr. 857/84 (EFT L 84, s. 2); forordningen, der trådte i kraft den 29. marts 1989, skulle gøre det muligt at tildele SLOM-producenterne en »særlig« referencemængde, der svarede til 60% af deres produktion i de 12 måneder, som var gået forud for det tidspunkt, hvor de havde påtaget sig forpligtelsen til ikke-markedsføring eller omstilling i henhold til forordning nr. 1078/77.

7 I henhold til forordning nr. 764/89 blev der ved Kommissionens forordning (EØF) nr. 1033/89 af 20. april 1989 om ændring af forordning (EØF) nr. 1546/88 om gennemførelsesbestemmelserne for den tillægsafgift, der er omhandlet i artikel 5c i Rådets forordning (EØF) nr. 804/68 (EFT L 110, s. 27), indsat en artikel 3a i forordning nr. 1546/88, hvis stk. 1, første afsnit, har følgende ordlyd:

»Producenten indsender den i artikel 3a, stk. 1, i forordning (EØF) nr. 857/84 omhandlede ansøgning [om en særlig referencemængde] til den kompetente myndighed, som medlemsstaten har udpeget, efter de af denne medlemsstat

fastsatte bestemmelser, hvis producenten kan bevise, at han endnu helt eller delvist leder den samme bedrift som på tidspunktet for den i artikel 5, stk. 2, i Kommissionens forordning (EØF) nr. 1391/78 omhandlede godkendelse af ansøgningen om præmien.«

Referencemængden ved overdragelse af bedriften

8 I artikel 7, stk. 1 og 4, i forordning nr. 857/84, som ændret ved Rådets forordning (EØF) nr. 590/85 af 26. februar 1985 (EFT L 68, s. 1), bestemmes følgende om, hvad der foretages med hensyn til referencemængden, hvis bedriften overdrages:

»1. I tilfælde af salg, bortforpagtning eller overdragelse ved arv af en bedrift overføres den tilsvarende referencemængde helt eller delvis til køberen, forpagteren eller arvingen ifølge betingelser, der skal fastsættes.

Med forbehold af stk. 3, andet afsnit, kan medlemsstaterne i tilfælde af overdragelse af jorder til offentlige myndigheder og/eller af hensyn til almenvellet bestemme, at den referencemængde, der svarer til bedriften eller den del af bedriften, som overdrages, helt eller delvis stilles til rådighed for den afgående producent, hvis han agter at fortsætte mælkeproduktionen.

[...]

4. Ved en forpagtningskontrakts udløb uden adkomst for den nye forpagter til at videreføre forpagtningen på samme betingelser kan medlemsstaterne bestemme, at den referencemængde, der svarer til den bedrift, der er omfattet af forpagtningskontrakten, helt eller delvis stilles til rådighed for den afgående forpagter, hvis denne ønsker at fortsætte mælkeproduktionen.«

9 I artikel 7, stk. 1, i Kommissionens forordning (EØF) nr. 1546/88 af 3. juni 1988 om gennemførelsesbestemmelserne for den tillægsafgift, der er omhandlet i artikel 5c i forordning (EØF) nr. 804/68 (EFT L 139, s. 12), bestemmes:

»I forbindelse med anvendelsen af artikel 7 i forordning (EØF) nr. 857/84, jf. dog stk. 3 i samme artikel, overføres referencemængderne for producenter og opkøbere i forbindelse med formel A og B og for producenter, som sælger direkte til konsum, på følgende betingelser:

1) ved salg, bortforpagtning eller overdragelse ved arv af en bedrift som helhed overføres den tilsvarende referencemængde til den producent, som overtager bedriften

[...]

3) nr. 1 og 2, stk. 4, anvendes efter de forskellige nationale regler analogt med de øvrige tilfælde af overdragelse, der har lignende virkninger for producenterne

4) når der gøres brug af bestemmelserne i artikel 7, stk. 1, andet afsnit, og stk. 4, i forordning (EØF) nr. 857/84 henholdsvis vedrørende overdragelse af jorder til offentlige myndigheder og/eller af hensyn til almenvellet og vedrørende en forpagtningskontrakts udløb uden mulighed for at videreføre forpagtningen på tilsvarende betingelser, stilles den referencemængde, der svarer til bedriften eller den del af bedriften, som overdrages, eller for hvilken forpagtningen ikke forlænges, helt eller delvis til rådighed for den pågældende producent, såfremt denne har til hensigt at fortsætte med mælkeproduktion, og på betingelse af, at den referencemængde, der således stilles til hans rådighed, og den mængde, der svarer til den bedrift, som han viderefører, eller på hvilken han fortsætter produktionen, ikke sammenlagt er større end den referencemængde, som han rådede over inden overdragelsen eller forpagtningskontraktens udløb.«

Bestemmelser om erstatning og forældelse

10 Ved mellemdom af 19. maj 1992 i sagen Mulder m.fl. mod Rådet og Kommissionen (forenede sager C-104/89 og C-37/90, Sml. I, s. 3061, herefter »Mulder II-dommen«) fastslog Domstolen, at Fællesskabet var ansvarligt for de tab, der var forvoldt en række mælkeproducenter, som havde været forhindret i at markedsføre mælk som følge af anvendelsen af forordning nr. 857/84, fordi de havde påtaget sig forpligtelser i medfør af forordning nr. 1078/77.

11 Som følge af denne dom offentliggjorde Rådet og Kommissionen i *De Europæiske Fællesskabers Tidende* af den 5. august 1992 meddelelse 92/C 198/04 (EFT C 198, s. 4, herefter »meddelelsen af 5. august 1992«). Meddelelsen har følgende ordlyd:

»I anledning af Domstolens afgørelse af 19. maj 1992 i sag C-104/89 (Mulder) og C-37/90 (Heinemann) finder Fællesskabets institutioner det nødvendigt at meddele følgende:

1) Domstolen har anerkendt, at Fællesskabets ansvar uden for kontraktforhold i henhold til EF-traktatens artikel 215 er fastslået over for hver producent, som defineret i artikel 12, litra c), i forordning (EØF) nr. 857/84, der har lidt et erstatteligt tab som omhandlet i Domstolens afgørelse, fordi han ikke rettidigt har fået tildelt en mælkekvote på grund af sin deltagelse i den ved forordning (EØF) nr. 1078/77 indførte ordning, og som faktisk opfylder de i afgørelsen fastlagte kriterier og betingelser.

2) Institutionerne forpligter sig til over for de i punkt 1 omhandlede producenter indtil udløbet af den i punkt 3 nævnte frist at give afkald på at nedlægge indsigelse om forældelse som følge af bestemmelserne i artikel 43 i Domstolens statut, for så vidt at retten til godtgørelse ikke var forældet på datoen for offentliggørelsen af denne meddelelse i *De Europæiske Fællesskabers Tidende* eller på den dato, på hvilken producenten allerede havde rettet henvendelse til en af institutionerne.

3) Med henblik på fuld anvendelse af afgørelsen af 19. maj 1992 vil institutionerne vedtage de praktiske regler for betaling af godtgørelse til de pågældende producenter, herunder renter.

Institutionerne vil oplyse, hvilke myndigheder og inden hvilken frist ansøgningerne skal fremsendes. Producenterne forsikres om, at muligheden for anerkendelse af deres rettigheder ikke berøres af, at de ikke retter henvendelse til EF-institutionerne eller nationale myndigheder inden begyndelsen af denne frist.«

12 Efter offentliggørelsen af meddelelsen af 5. august 1992 udstedte Rådet forordning (EØF) nr. 2187/93 af 22. juli 1993 om tilbud om erstatning til visse producenter af mælk og mejeriprodukter, som midlertidigt har været forhindret i at udøve deres virksomhed (EFT L 196, s. 6).

13 I denne forordnings artikel 8 bestemmes:

»1. Erstatningen tilbydes kun for den periode, for hvilken retten til erstatning ikke er forældet.

2. Ved bestemmelsen af den periode, for hvilken erstatningen tilbydes, gælder følgende regler:

a) datoen for afbrydelsen af den forældelsesfrist på fem år, der er fastsat i artikel 43 i Domstolens statut, er datoen for kravets fremsættelse over for en af Fællesskabets institutioner eller, ved søgsmål anlagt ved Domstolen, datoen for stævningens indførelse i dennes register eller senest datoen for den i *De Europæiske Fællesskabers Tidende* nr. C [198] offentliggjorte meddelelse fra institutionerne, dvs. den 5. august 1992

[...]«

14 I artikel 10, stk. 2, i forordning nr. 2187/93 bestemmes:

»Producenten retter kravet til myndigheden. Producentens krav skal være myndigheden i hænde senest den 30. september 1993, da det ellers afvises.

Den forældelsesfrist, der er omhandlet i artikel 43 i Domstolens statut, begynder på ny at løbe over for alle producenter fra den i første afsnit nævnte dato, hvis det i første afsnit omhandlede krav ikke er blevet fremsat inden denne dato; dette gælder dog ikke, hvis forældelsesfristen er blevet afbrudt ved en stævning indgivet til Domstolen i overensstemmelse med artikel 43 i Domstolens statut.«

15 I artikel 43 i EF-statutten for Domstolen bestemmes:

»Krav mod Fællesskabet, der støttes på ansvar uden for kontraktforhold, forældes fem år efter, at den omstændighed, der ligger til grund for kravet, er indtrådt. Forældelsen afbrydes enten ved indgivelse af stævning til Domstolen, eller ved at den skadelidte forud gør sit krav gældende over for vedkommende institution i Fællesskabet. I sidstnævnte tilfælde skal sag anlægges inden den frist af to måneder, der omhandles i artikel 173; i påkommende tilfælde finder bestemmelserne i artikel 175, stk. 2, anvendelse.«

16 EF-traktatens artikel 175, stk. 1 og 2 (nu artikel 232, stk. 1 og 2, EF), har følgende ordlyd:

»Undlader Europa-Parlamentet, Rådet eller Kommissionen i strid med denne traktat at træffe afgørelse, kan medlemsstaterne eller Fællesskabets andre institutioner indbringe klage for Domstolen for at få fastslået denne overtrædelse af traktaten.

En sådan klage kan kun antages til behandling, hvis den pågældende institution har været opfordret til at handle. Hvis institutionen ikke har taget stilling inden to måneder efter denne opfordring, kan klagen indbringes inden for en frist på yderligere to måneder.«

17 I de sager, der førte til Mulder II-dommen, traf Domstolen ved dom af 27. januar 2000, Mulder m.fl. mod Rådet og Kommissionen (forenede sager C-104/89 og C-37/90, Sml. I, s. 203), afgørelse vedrørende størrelsen af de af sagsøgerne krævede erstatninger.

Nederlandske bestemmelser

18 I henhold til forordning 764/89 og 1033/89 udstedte Kongeriget Nederlandene den 16. maj 1989 en bekendtgørelse med titlen »Beschikking Superheffing SLOM-deelnemers« (bekendtgørelse om tillægsafgift for deltagere i en slagte- eller omstillingsordning for dyr bestemt til mælkeproduktion, herefter »BSD«). I dennes artikel 3, stk. 1, bestemmes, at en foreløbig referencemængde i henhold til BSD kun kan tildeles »producenter, der på tidspunktet for indgivelse af ansøgningen i egenskab af ejer, arvefæster eller forpagter helt eller delvis fortsat besidder og i egenskab heraf for egen regning og risiko driver den virksomhed, som var omfattet af ikke-markedsføringsforpligtelsen [...]«

Sagens faktiske omstændigheder

19 Baggrunden for den af G. van den Berg iværksatte appel fremstilles på følgende måde i den appellerede doms præmis 14-21:

»14 Sagsøgeren er mælkeproducent i Nederlandene. Da han i henhold til forordning nr. 1078/77 havde indgået en ikke-markedsføringsforpligtelse, som ophørte den

23. februar 1985, producerede han ingen mælk inden for det referenceår, som blev valgt i medfør af forordning nr. 857/84. Han fik derfor ikke tildelt nogen referencemængde efter ikrafttrædelsen af denne forordning.

15 Den 1. maj 1985 købte sagsøgeren en bedrift i Dalfsen (Nederlandene), som han i et år drev sammen med sin oprindelige bedrift, der er beliggende i Wijhe (Nederlandene). Han solgte sin bedrift i Wijhe den 13. maj 1986.

16 I en skrivelse til Rådet og Kommissionen fra deres advokater af 31. marts 1989 gjorde sagsøgeren og 351 andre producenter gældende, at under hensyn til, at de i deres egenskab af såkaldte SLOM-producenter ikke havde leveret nogen mælk i referenceåret som følge af en forpligtelse indgået i henhold til forordning nr. 1078/77 — de pågældende producenter var opregnet i en liste, som var vedlagt nævnte skrivelse — anså de Fællesskabet for at være ansvarligt for det tab, de havde lidt på grund af ugyldigheden af forordning nr. 857/84, der var fastslået af Domstolen i Mulder I-dommen. Institutionerne besvarede ikke denne skrivelse.

17 Efter afsigelsen af dommen i Mulder I-sagen og vedtagelsen af forordning nr. 764/89 ansøgte sagsøgeren i juni 1989 på ny om tildelingen af en kvote. Denne ansøgning blev afslået den 30. august 1989 med den begrundelse, at sagsøgeren ikke længere drev den samme bedrift som på tidspunktet for sin ikke-markedsføringsforpligtelse.

18 Sagsøgeren anfægtede forgæves dette afslag for de nationale domstole. Afslaget fik dermed retskraft.

19 Ved skrivelse af 14. juli 1992 rejste sagsøgerens advokat på dennes vegne og på vegne af de producenter, der var nævnt i bilaget til skrivelsen af 31. marts 1989, krav om afbrydelse af forældelsen fra skrivelsens dato. Ved skrivelse af 22. juli 1992 svarede generaldirektøren for Rådets Juridiske Tjeneste, at forældelsesfristen på ny var begyndt af løbe for de 348 producenter, herunder sagsøgeren, som ikke havde anlagt sag. Han accepterede dog, at skrivelsen af 14. juli 1992 for deres vedkommende muligvis kunne betragtes som et nyt krav, der var gjort gældende forud i den forstand, hvori dette udtryk anvendes i artikel 43 i Domstolens statut. Han anførte desuden, at Rådet ikke ville påberåbe sig forældelsen fra denne dato og indtil den 17. september 1992, i det omfang de pågældendes erstatningskrav ikke allerede var forældet den 14. juli 1992. I den forbindelse præciserede han følgende:

»Institutionerne vil indtil da bestræbe sig på i samråd at vedtage de nærmere regler for betaling af erstatning i overensstemmelse med Domstolens dom.

Det er derfor ikke nødvendigt at anlægge sag ved Domstolen inden dette tidspunkt for at opretholde forældelsens afbrydelse.

Såfremt de nævnte regler ikke måtte være fastsat den 17. september, vil De blive holdt underrettet af Rådet om, hvorledes De bør forholde Dem.«

20 Ved skrivelse af 10. september 1993, som vedrørte erstatningen til visse producenter i medfør af forordning nr. 2187/93, meddelte Kommissionen de nederlandske myndigheder følgende:

»Vedlagt fremsendes listen over de SLOM-ansøgere, som i medfør af fællesskabsinstitutionernes generelle meddelelse af 5. august 1992 har afbrudt forældelsesfristen for deres erstatningskrav ved at rejse sagen for Kommissionen, Rådet eller Domstolen.«

21 Sagsøgerens navn var opført på denne liste, ligesom den 31. marts 1989 var nævnt som den dato, hvor forældelsesfristen blev afbrudt for sagsøgerens vedkommende i medfør af meddelelsen af 5. august 1992.«

Sagens behandling for Retten og den appellerede dom

20 Ved stævning indleveret til Rettens Justitskontor den 29. april 1997 anlagde G. van den Berg i medfør af EF-traktatens artikel 178 og artikel 215, stk. 2, sag mod Rådet og Kommissionen om erstatningsansvar uden for kontraktforhold.

21 Ved kendelse af 24. juni 1997 udsatte Retten sagens behandling, indtil Domstolen havde afsagt dom i sagerne Mulder m.fl. mod Kommissionen (C-104/89) og Heinemann mod Rådet og Kommissionen (C-37/90). Efter at have hørt parterne under et uformelt retsmøde den 30. september 1998, bestemte formanden for Rettens Fjerde Afdeling ved kendelse af 11. marts 1999, at sagens behandling skulle genoptages.

22 I sit søgsmål nedlagde G. van den Berg påstand om, at Fællesskabet blev tilpligtet at betale ham en erstatning på 606 315 NLG med rente 8% p.a. fra datoen for stævningens indgivelse.

23 Ved den appellerede dom afviste Retten sagen og pålagde G. van den Berg at betale dens omkostninger.

Fællesskabets ansvar

24 Retten sammenfattede i den appellerede doms præmis 38, under hvilke omstændigheder Fællesskabet kan ifalde ansvar. Den fastslog i dommens præmis 39 og 40, at Fællesskabet er erstatningsansvarligt over for SLOM-producenterne, fordi princippet om den berettigede forventning er blevet krænket.

25 Med hensyn til erstatningskravet for perioden fra den 23. februar 1985 til den 13. maj 1986, hvor G. van den Berg solgte SLOM-bedriften — dvs. den bedrift, for hvilken han havde påtaget sig en ikke-markedsføringsforpligtelse i henhold til forordning nr. 1078/77 — fastslog Retten i den appellerede doms præmis 42, at det var ubestridt, at appellanten som følge af forordning nr. 857/84 var forhindret i at levere mælk, og at det herved lidte tab kunne tilregnes Fællesskabet.

26 I de følgende præmisser i dommen undersøgte Retten, i hvilken udstrækning det tab, appellanten hævdede at have lidt i perioden efter den 13. maj 1986, skyldtes det første afslag i 1985 på at tildele ham en kvote.

27 Herom udtalte Retten følgende i den appellerede doms præmis 44-46:

»44 Det bemærkes, at sagsøgeren afhændede sin SLOM-bedrift i 1986, og at han ud fra driftsøkonomiske motiver overførte sin produktionsvirksomhed til en anden bedrift. Det fremgår klart, at den frivillige beslutning, som sagsøgeren traf herom, ikke havde nogen forbindelse med det afslag på tildeling af en kvote, som han modtog ved udløbet af sin ikke-markedsføringsforpligtelse i 1985.

45 Desuden fremgår det af artikel 7, stk. 1, i forordning nr. 857/84, som ændret ved Rådets forordning nr. 590/85 [...] sammenholdt med artikel 7 i forordning nr. 1546/88, at selv for en mælkeproducent, der ikke havde påtaget sig nogen forpligtelse til ikke-markedsføring eller omstilling, var mulighederne for at overføre en kvote mellem to bedrifter begrænset til tilfælde af overdragelse af jorder til offentlige myndigheder og/eller af hensyn til almenvellet (artikel 7, stk. 1) eller til tilfælde, hvor en forpagtningskontrakt udløb uden muligheder for fornyelse (artikel 7, stk. 4).

46 Selv om det måtte være rigtigt, at producenter, som rådede over en referencemængde, i 1985-1986 kunne overføre denne efter nederlandsk forvaltningspraksis, var denne omstændighed følgelig fællesskabslovgiver uvedkommende, og det påhvilede i givet fald de nederlandske myndigheder at sikre sagsøgeren en ikke-diskriminerende behandling.«

28 I den appellerede doms præmis 47 bemærkede Retten, at appellantens ansøgning om tildeling af en kvote i medfør af forordning nr. 764/89, efter at denne forordning var trådt i kraft, blev afslået i henhold til artikel 3a, stk. 1, i forordning nr. 1546/88, som ændret ved forordning nr. 1033/89, hvorefter tildelingen af en særlig referencemængde var betinget af, at producenten beviste, at han på tidspunktet for ansøgningens indgivelse helt eller delvist ledede SLOM-bedriften.

29 Om denne foranstaltning bemærkede Retten følgende i den appellerede doms præmis 48:

»I modsætning til, hvad sagsøgeren har hævdet, og i overensstemmelse med, hvad Domstolen flere gange har fastslået (jf. bl.a. dom af 27.1.1994, sag C-98/91, Herbrink, Sml. I, s. 223), er det hvad angår særlige referencemængder alene formålet

med denne betingelse at fastholde princippet i artikel 7, stk. 1, i forordning nr. [857/84] om, at referencemængden overføres med de arealer, der har givet anledning til dens tildeling (præmis 13). Under disse forhold kan sagsøgeren ikke med rette fastholde, at denne betingelse for hans vedkommende var i strid med princippet om beskyttelse af den berettigede forventning under henvisning til, at han ikke på tidspunktet for overdragelsen af sin SLOM-bedrift kunne forudse, at der ville blive stillet en sådan betingelse.«

30 I den appellerede doms præmis 49 og 50 drog Retten følgende konklusioner:

»49 Da sagsøgerens salg af SLOM-bedriften ikke skyldtes det ulovlige afslag i 1985 på at tildele ham en kvote, og da salget ikke blev foretaget som led i overdragelsesmulighederne efter forordning nr. 857/84, kan grundene til, at sagsøgeren ikke kunne få tildelt en kvote i henhold til forordning nr. 764/89 — og det forhold, at han led et tab som følge heraf — ikke tilregnes Fællesskabet.

50 Følgelig kan der kun tages hensyn til de tab, sagsøgeren har lidt som følge af, at han blev berøvet en referencemængde, for så vidt som disse tab var opstået senest den 13. maj 1986.«

Forældelsen

31 I den appellerede doms præmis 58-60 undersøgte Retten, under hvilke omstændigheder der kan gøres forældelse gældende. Den fastslog, at det tidspunkt, hvor betingelserne for en erstatningssag mod Fællesskabet var opfyldt, og forældelses-

fristen begyndte at løbe, var den 23. februar 1985, hvor forordning nr. 857/84 blev anvendt på appellanten. Retten fastslog, at retten til erstatning i det foreliggende tilfælde vedrører flere på hinanden følgende perioder med begyndelsestidspunkt hver dag, hvor det ikke har været muligt at markedsføre mælk.

32 På grundlag af artikel 43 i EF-statutten for Domstolen fastslog Retten i den appellerede doms præmis 61, at forældelsesfristen udløb fem år efter den 13. maj 1986, hvor SLOM-bedriften blev solgt, dvs. den 13. maj 1991, medmindre den var blevet afbrudt inden denne dato.

33 Med hensyn til, om forældelsesfristen var blevet afbrudt, bemærkede Retten i den appellerede doms præmis 63, at appellanten ikke kunne påberåbe sig skrivelsen til institutionerne af 31. marts 1989 til støtte for, at forældelsen var afbrudt i henhold til ovennævnte artikel 43, da denne skrivelse ikke var blevet fulgt op af et sagsanlæg ved Retten.

34 I den appellerede doms præmis 65-67 afviste Retten G. van den Bergs argument om, at det følger af meddelelsen af 5. august 1992, når den anvendes på ham, at Rådet og Kommissionen forpligtede sig til ikke at påberåbe sig forældelsen fra den 31. marts 1989, datoen for hans skrivelse til institutionerne:

»65 Herom bemærkes, at afkaldet i meddelelsen af 5. august 1992 på at påberåbe sig forældelsen var en ensidig handling, hvis formål var at tilskynde producenterne til at afvente iværksættelsen af den ordning for tilkendelse af en fast erstatning, som blev fastsat i forordning nr. 2187/93, med henblik på at begrænse antallet af retssager (jf. dommen i sagen Steffens mod Rådet og Kommissionen, [sag T-222/97, Sml. II, s. 4175], præmis 38).

66 Denne meddelelse vedrørte særligt de producenter, hvis krav på erstatning endnu ikke var forældet på datoen for meddelelsens offentliggørelse i EF-Tidende eller på den dato, hvor de allerede havde rejst kravet over for en af institutionerne [...] Med den sidstnævnte angivelse sigtede Rådet og Kommissionen til de producenter, som allerede havde rettet henvendelse til institutionerne inden meddelelsens offentliggørelse og rejst krav om erstatning på grundlag af Mulder II-dommen, og som Rådet og Kommissionen havde anmodet om ikke at anlægge sag, men afvente forordningen om tilkendelse af en fast erstatning. Formålet med denne angivelse var netop at bevare disse producenters ret til erstatning.

67 Det må imidlertid konstateres, at skrivelsen af 31. marts 1989 på intet tidspunkt blev besvaret af Rådet og Kommissionen, hvorfor disse ikke havde påtaget sig nogen forpligtelse over for sagsøgeren fra denne dato. Under disse omstændigheder kan sagsøgeren ikke påberåbe sig meddelelsen af 5. august 1992.«

35 I den appellerede doms præmis 68-70 afviste Retten G. van den Bergs argument om, at han var opført på en liste, Kommissionen havde tilsendt de nederlandske myndigheder ved skrivelse af 10. september 1993, dvs. efter ikrafttrædelsen af forordning nr. 2187/93, og hvori det var angivet, hvilke producenter der var omfattet af den forpligtelse til ikke at påberåbe sig forældelsen, som var indeholdt i meddelelsen af 5. august 1992 (herefter »listen af 10. september 1993«).

36 I den appellerede doms præmis 69 bemærkede Retten herom:

»[...] denne liste blev tilsendt de nationale myndigheder for at orientere dem om, fra hvilken dato forældelsen af erstatningskravene var blevet afbrudt, såfremt de modtog erstatningskrav som led i den forligsordning, der var fastsat i forordning

nr. 2187/93. I denne liste blev der ikke skelnet mellem de SLOM-producenter, som havde fået tildelt en endelig referencemængde, og over for hvem der følgelig kunne fremsættes et forligsforslag i henhold til forordning nr. 2187/93, og de producenter, der i lighed med sagsøgeren ikke havde fået tildelt nogen kvote, og som derfor ikke var omfattet af en sådan forligsordning. Følgelig var det en fejltagelse, at sagsøgeren figurerede på listen.«

37 I den appellerede doms præmis 70 fastslog Retten, at denne fejltagelse ikke var af en sådan karakter, at den kunne give appellanten en berettiget forventning om, at han var omfattet af den i meddelelsen af 5. august 1992 indeholdte forpligtelse, og at forældelsen af hans krav var blevet afbrudt med virkning fra den 31. marts 1989. Ifølge Retten var appellanten nemlig allerede på det tidspunkt, hvor listen af 10. september 1993 blev fremsendt, klar over, at han ikke var omfattet af forligstilbuddet efter forordning nr. 2187/93 og derfor ikke var berørt af ovennævnte forpligtelse.

38 I den appellerede doms præmis 71 afviste Retten argumentet om, at der forelå forskelsbehandling, idet den fastslog, at Rådets og Kommissionens holdning med hensyn til, om der var indtrådt forældelse i sagen, ikke kunne anses for en diskriminerende behandling af appellanten i forhold til Kommissionens holdning til de SLOM-producenter, der var blevet tilbudt erstatning, da appellantens situation var forskellig fra de producenters situation, som var omfattet af forordning nr. 2187/93.

39 Med hensyn til G. van den Bergs påstand om, at en medarbejder i Kommissionens Juridiske Tjeneste telefonisk havde bekræftet over for hans advokat, at forældelsen var blevet afbrudt ved skrivelsen af 31. marts 1989, fastslog Retten i den appellerede doms præmis 72, at der ikke var blevet fremlagt noget bevis derfor.

Parternes påstande og ophævelsesanbringenderne

40 G. van den Berg har nedlagt følgende påstande:

— Den appellerede dom ophæves.

— Sagen hjemvises til Retten med henblik på en ny afgørelse af søgsmålet i første instans.

— Rådet og Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger i begge instanser.

41 Rådet har nedlagt følgende påstande:

— Appellen afvises delvist og forkastes under alle omstændigheder i sin helhed.

— Appellanten tilpligtes at betale sagens omkostninger.

42 Kommissionen har nedlagt følgende påstande:

— Principalt forkastes appellen.

— Subsidiært afvises erstatningssøgsmålet.

— Appellanten tilpligtes at betale sagens omkostninger.

43 G. van den Berg har fremført tre anbringender til støtte for sin påstand om ophævelse af den appellerede dom.

44 Ved sit første anbringende har han gjort gældende, at Retten har tilsidesat traktatens artikel 215, stk. 2, princippet om beskyttelse af den berettigede forventning og begrundelsespligten samt fejlfortolket årsagsforbindelsen, idet den ved at finde, at den skade, appellanten hævder at have lidt efter den 13. maj 1986, ikke skal tilregnes Fællesskabet, har fejlvurderet dettes ansvar.

45 Ved sit andet og tredje anbringende har G. van den Berg gjort gældende, at Retten har tilsidesat lighedsprincippet, retssikkerhedsprincippet, princippet om beskyttelse af den berettigede forventning og begrundelsespligten, idet den ved prøvelsen af forældelsesspørgsmålet har set bort fra væsentlige omstændigheder eller fremstillet sådanne på en åbenbart fejlagtig måde. G. van den Berg har i den forbindelse

påpeget, at Retten har undladt at fastslå, at Kommissionen havde givet afkald på at påberåbe sig forældelse over for en række SLOM-producenter, herunder ham, og med urette har fundet hans krav forældet som helhed.

Appellen

Det første anbringende

46 Ved sit første anbringende har G. van den Berg anfægtet den retlige bedømmelse, Retten foretog i den appellerede doms præmis 43-50, hvori den behandlede spørgsmålet om, hvorvidt Fællesskabets erstatningsansvar over for appellanten ophørte, da appellanten udskiftede sin oprindelige bedrift, og af denne grund.

47 I forbindelse med dette første anbringende har G. van den Berg fremført tre kritikpunkter. Ifølge det første har Retten fejlfortolket opgave- og kompetencefordelingen mellem Fællesskabet og medlemsstaternes udøvende organer; ifølge det andet har Retten tilsidesat princippet om beskyttelse af den berettigede forventning og fejlfortolket Herbrink-dommen for så vidt angår anvendelsen af den i forordning nr. 1033/89 fastsatte betingelse, hvorefter SLOM-producenten endnu helt eller delvist skal råde over sin oprindelige bedrift; ifølge det tredje klagepunkt har Retten anvendt betingelsen om årsagsforbindelse forkert.

48 Det første og det tredje klagepunkt, der skal behandles samlet, undersøges i præmis 49-62 i denne dom; det andet kritikpunkt behandles i præmis 63-73.

Det første og det tredje klagepunkt

— G. van den Bergs argumenter

49 Under det første klagepunkt om fejlfortolkning af opgave- og kompetencefordelingen mellem Fællesskabet og medlemsstaternes udøvende organer har G. van den Berg navnlig anfægtet Rettens vurdering i den appellerede doms præmis 46 af »reglerne« for »normale producenter«, dvs. producenter, som var blevet tildelt en referencemængde. G. van den Berg finder, at det ved vurderingen af producenternes rettigheder er uden betydning, om de pågældende regler følger direkte af fællesskabsforordningerne, eller om de er en del af de nationale gennemførelsesbestemmelser, eftersom disse var i overensstemmelse med fællesskabsbestemmelserne.

50 Spørgsmålet er, om fællesskabsinstitutionerne var retligt forpligtet til i videst mulig udstrækning at behandle SLOM-producenter på samme måde som andre nationale producenter, da de udstedte bestemmelserne om særlige referencemængder for SLOM-producenter, herunder de i forordning nr. 764/89 og 1033/89 indeholdte bestemmelser.

51 G. van den Berg har anført, at han ikke forstår Rettens bemærkning i den appellerede doms præmis 46 om, at »det [...] i givet fald [påhvilede] de nederlandske myndigheder at sikre sagsøgeren en ikke-diskriminerende behandling«. Det er i sig selv rigtigt, at de nederlandske myndigheder burde have behandlet ham på en ikke-diskriminerende måde, men spørgsmålet er, om fællesskabsbestemmelserne gav dem mulighed herfor. Ifølge appellanten var dette netop ikke tilfældet. Den — retligt forkerte — forudsætning for den nævnte bemærkning er, at myndighederne ved gennemførelsen af forordning nr. 764/89 og 1033/89 havde mulighed for at tildele ham en referencemængde på grundlag af lighedsprincippet.

52 Som det tredje kritikpunkt har G. van den Berg gjort gældende, at Retten har anvendt betingelsen om årsagsforbindelse mellem det retsstridige afslag på en referencemængde og den påståede skade forkert. G. van den Berg har hævdet, at afslaget på at tildele ham en særlig referencemængde i 1989 — i modsætning til hvad Retten har fundet — ikke kan tilskrives den omstændighed, at han havde udskiftet sin bedrift, men at det skyldtes, at de fællesskabsbestemmelser, der fandt anvendelse, indebar, at han i denne henseende blev behandlet anderledes end en »normal producent«. Det burde principielt ikke have haft negative konsekvenser for en producent, at han udskiftede sin bedrift, således som G. van den Berg gjorde.

53 G. van den Berg har navnlig henvist til, at mælkeproducenter, der var blevet tildelt en referencemængde i henhold til forordning nr. 857/84, ifølge en nederlandsk forvaltningspraksis kunne overføre bedriften fra ét sted til et andet uden at miste referencemængden, forudsat at begge produktionssteder i mindst et år var en del af én og samme mælkebedrift. Efter G. van den Bergs opfattelse var denne praksis i overensstemmelse med fællesskabsretten. Han finder, at denne overensstemmelse indebærer, at den skade, han har lidt, efter at han solgte sin oprindelige bedrift, og indtil forordning nr. 764/89 trådte i kraft, må tilregnes fællesskabsinstitutionerne.

54 Afslaget i 1989 på at tildele ham en særlig referencemængde i henhold til denne forordning kan ikke bero på, at han havde udskiftet sin bedrift. Det må tilskrives de fællesskabsbestemmelser, som fandt anvendelse, og som indebar, at han som SLOM-producent blev behandlet anderledes end en »normal producent«.

55 G. van den Berg har anført, at han ikke forstår Rettens opfattelse af årsagsforbindelsen. Retten anvender kriteriet om årsagsforbindelse på forbindelsen mellem de oprindelige bestemmelser om tillægsafgiften og udskiftningen af bedriften i 1986. En sådan forbindelse findes naturligvis ikke. Den årsagsforbindelse, der kræves, består ifølge G. van den Berg i forholdet mellem fællesskabslovgivers retsstridige retsakt og det indtægtstab, han har lidt.

— Domstolens bemærkninger

56 Det er med føje, at Retten i den appellerede doms præmis 43 bemærkede, at det skulle undersøges, i hvilket omfang det hævdede tab efter den 13. maj 1986 skyldtes det første afslag i 1985 på at tildele appellanten en kvote. Rettens bemærkning om, at salget af SLOM-bedriften ikke var en følge af dette afslag, skal forstås således, at salget ikke kan betragtes som et led i den kæde af hændelser, afslaget forårsagede.

57 Således som generaladvokaten anfører i punkt 55 og 56 i forslaget til afgørelse, anses en retsakt udstedt af en fællesskabsinstitution kun for at have forårsaget en skade, når der kan påvises en direkte årsagsforbindelse mellem retsakten og den skade, der er lidt. Den årsagsforbindelse, der kræves, foreligger således ikke, når skaden ligeledes ville være opstået, hvis fællesskabsinstitutionerne ikke havde udstedt den pågældende retsakt.

58 Selv om G. van den Berg var blevet tildelt en referencemængde i henhold til forordning nr. 857/84, ville han af de grunde, der anføres i den appellerede doms præmis 45, ikke have kunnet overføre den til en ny bedrift, hvis han solgte sin bedrift. Det tab, han eventuelt har lidt efter salget af sin oprindelige bedrift, er således ikke en følge af det retsstridige afslag på tildeling af en referencemængde, som han modtog efter at have indgået ikke-markedsføringsforpligtelsen.

59 Argumentet vedrørende den nederlandske forvaltningspraksis kan ikke tiltrædes. Denne praksis har nemlig ikke grundlag i de fællesskabsbestemmelser vedrørende tillægsafgiften, som var gældende, da G. van den Berg solgte sin bedrift.

60 Det fremgår klart af den appellerede doms præmis 46, at Rettens bemærkning om, at det påhvilede de nederlandske myndigheder at sikre appellanten en ikke-diskriminerende behandling, for så vidt er overflødig. Anbringender vedrørende for så vidt overflødige præmisser i en dom fra Retten skal uden videre forkastes, da de ikke kan føre til dommens ophævelse (jf. dom af 24.10.2002, sag C-82/01 P, Aéroports de Paris mod Kommissionen, Sml. I, s. 9297, præmis 41).

61 G. van den Bergs argument om, at afslaget i 1989 på at tildele ham en særlig referencemængde i henhold til forordning nr. 764/89 ikke kan bero på, at han havde udskiftet sin bedrift, bygger ligeledes på, at producenter, der var blevet tildelt en referencemængde, ifølge den nederlandske forvaltningspraksis kunne beholde denne, selv hvis de solgte deres oprindelige bedrift. Som anført i præmis 59 ovenfor, har denne praksis ikke grundlag i fællesskabsbestemmelserne.

62 Det fremgår af det foranstående, at det første og det tredje klagepunkt, G. van den Berg har fremført til støtte for appellens første anbringende, må forkastes.

Det andet klagepunkt

— G. van den Bergs argumenter

63 Som det andet klagepunkt har G. van den Berg hævdet, at Retten i den appellerede doms præmis 48 har tilsidesat princippet om beskyttelse af den berettigede forventning. Ifølge G. van den Berg synes Retten at have fundet, at appellanten ikke kan påberåbe sig dette princip, fordi den påberåbte forventning ikke fortjente en sådan beskyttelse.

64 G. van den Berg har anført, at han havde forventet ikke at blive behandlet anderledes end producenter, der var blevet tildelt en referencemængde, dvs. ikke at blive ramt af særlige restriktioner, udelukkende fordi han var SLOM-producent. Det var netop denne forventning, Domstolen fandt berettiget i Herbrink-dommen. G. van den Berg har navnlig henvist til præmis 15 i denne dom.

65 Han har gjort gældende, at han, da han udskiftede sin bedrift, desuden havde den berettigede forventning, at han ikke efterfølgende, i 1989, ville behandles anderledes end »normale producenter« med tilbagevirkende kraft.

— Domstolens bemærkninger

66 Det fremgår af Mulder I-dommens præmis 24, at G. van den Berg kunne have en berettiget forventning om ikke at blive pålagt restriktioner, som specielt berørte ham, netop fordi han havde udnyttet de muligheder, fællesskabsbestemmelserne gav, nemlig den ved forordning nr. 1078/77 indførte præmieordning for ikke-markedsføring af mælk og mejeriprodukter.

67 Da producenter, der faktisk var blevet tildelt en referencemængde i henhold til forordning nr. 857/84, blev ramt af de samme konsekvenser som dem, G. van den Berg har gjort indvending imod, hvis de solgte deres oprindelige bedrift, var det ikke kun ham, som i sin egenskab af SLOM-producent var pålagt restriktioner i denne sammenhæng.

68 Denne vurdering påvirkes ikke af Herbrink-dommen. I denne doms præmis 15 fastslog Retten i medfør af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, at en afgående forpagter har ret til fortsat at nyde godt af en særlig referencemængde, for så vidt den pågældende medlemsstat har udnyttet en i fællesskabsbestemmelserne fastsat bemyndigelse til at fastsætte en sådan ret for en forpagter i den samme situation, som har rådet over en referencemængde i henhold til artikel 2 i forordning nr. 857/84.

69 Den nederlandske forvaltningspraksis kan ikke give producenter en berettiget forventning om, at Fællesskabet vil behandle dem i overensstemmelse med denne praksis. G. van den Berg kunne kun have forventet den krævede behandling, som gjorde det muligt for ham at beholde den specifikke referencemængde efter overdragelsen af hans oprindelige bedrift, i det tilfælde, hvor de fællesskabsbestemmelser, der fandt anvendelse — i lighed med de bestemmelser, som var relevante i Herbrink-dommen — havde forudset en sådan mulighed for de kompetente nationale myndigheder, eller hvis Fællesskabet selv tidligere havde skabt en situation, som gav grundlag for en sådan berettiget forventning (jf. dom af 15.4.1997, sag C-22/94, Irish Farmers Association m.fl., Sml. I, s. 1809, præmis 19, og af 18.5.2000, C-107/97, Rombi og Arkopharma, Sml. I, s. 3367, præmis 67). Dette er imidlertid ikke tilfældet i den foreliggende sag.

70 G. van den Bergs berettigede forventning blev heller ikke krænket i 1989.

71 Den i artikel 3a, stk. 1, i forordning nr. 1546/88, som ændret ved forordning nr. 1033/89, fastsatte betingelse, hvorefter den pågældende producent stadig helt eller delvist skal lede den bedrift, som han ledede, da hans ansøgning om præmie blev godkendt, indgår nemlig i de bestemmelser, hvortil Retten med rette henviste i den appellerede doms præmis 45 og 48, og som gælder for alle mælkeproducenter.

Ifølge disse bestemmelser overføres referencemængden principielt med de arealer, der har givet anledning til dens tildeling (jf. bl.a. Herbrink-dommen, præmis 13), og der findes kun undtagelsesvis mulighed for at overføre en kvote fra én bedrift til en anden.

72 Betingelsen kan følgelig ikke anses for at være blevet indført med tilbagevirkende kraft, og en SLOM-producent burde have kunnet forudse, at han ville blive pålagt en sådan betingelse, hvis han skulle behandles på samme måde som producenter, som var blevet tildelt en referencemængde.

73 Det andet kritikpunkt kan derfor ikke tiltrædes.

74 Det følger af det foregående, at det første anbringende, G. van den Berg har fremført til støtte for appellen, må forkastes.

Det andet og det tredje anbringende

G. van den Bergs argumenter

75 G. van den Berg har understreget, at hans andet anbringende udelukkende vedrører forældelse af sagen for så vidt angår perioden indtil den 5. august 1992. Han har hævdet, at Kommissionen har givet afkald på retten til at påberåbe sig forældelse over for bestemte SLOM-producenter, herunder ham, eller at den i hvert fald på grund af sine egne handlinger har fortabt retten til at påberåbe sig forældelse over

for ham. Endvidere har G. van den Berg til støtte for sin argumentation påberåbt sig en foranstaltning, som har afbrudt forældelsesfristen, nemlig den skrivelse af 31. marts 1989, hvorved han og 351 andre nederlandske og irske SLOM-producenter meddelte, at de anså Fællesskabet for at være ansvarligt for det tab, de havde lidt på grund af ugyldigheden af forordning nr. 857/84, som blev fastslået af Domstolen i Mulder I-dommen.

76 Det var navnlig i lyset af denne skrivelse, at Rådet og Kommissionen foranlediget af Mulder II-dommen offentliggjorde meddelelsen af 5. august 1992. Under de drøftelser om virkningerne af denne dom, som på dette tidspunkt blev ført mellem på den ene side appellanten og de øvrige 351 SLOM-producenter og på den anden side Rådet og Kommissionen, blev det på SLOM-producenternes vegne klart fremhævet, at institutionerne ikke kunne påberåbe sig forældelse, eftersom den sag, der havde ført til Mulder II-dommen, blev anset for at være en prøvesag for hele den pågældende kategori af producenter. Meddelelsen blev bevidst formuleret bredere end ordlyden af artikel 43 i EF-statutten for Domstolen og omfattede — i kraft af sætningsleddet »for så vidt at retten til godtgørelse ikke var forældet på [...] den dato, på hvilken producenten allerede havde rettet henvendelse til en af institutionerne« — skrivelsen af 31. marts 1989.

77 G. van den Berg finder, at det er af afgørende betydning, at der i meddelelsen af 5. august 1992 ikke foretages nogen sondring på grundlag af det tidspunkt, de pågældende producenter for første gang har rettet henvendelse til en af de berørte fællesskabsinstitutioner. I meddelelsen skelnes der ikke mellem, om en sådan henvendelse fandt sted for første gang i 1989, 1990, 1991 eller 1992. Heraf har G. van den Berg udledt, at det fuldstændig klart fremgår af meddelelsen, at Fællesskabet selv har givet afkald på retten til at påberåbe sig forældelse for perioder før den 5. august 1992 over for alle mælkeproducenter, som har rettet henvendelse til en af institutionerne før denne dato, uanset hvornår erstatningskravet er blevet fremsat.

78 G. van den Berg har påpeget, at der i overensstemmelse med en fortolkning af meddelelsen af 5. august 1992 ikke blev gjort forældelse gældende over for nogen af de på listen af 10. september 1993 opførte SLOM-producenter, over for hvem der blev fremsat forligsforslag i henhold til forordning nr. 2187/93.

79 G. van den Berg har hævdet, at det i øvrigt er ubestridt, at Kommissionen under de forligsforhandlinger, der efter 1993 blev ført med de SLOM-producenter, som ikke var omfattet af forordning nr. 2187/93, men over for hvem det imidlertid var blevet fastslået, at Fællesskabet havde et erstatningsansvar, heller ikke påberåbte sig forældelse, når den pågældende SLOM-producent var opført på listen over producenter, som havde påberåbt sig dette ansvar i skrivelsen af 31. marts 1989. Retten har i den appellerede dom med urette ikke henvist til denne omstændighed. Den forsømte ligeledes at nævne, at Kommissionen i sin duplik i den sag, der førte til kendelsen af 29. november 1996 (sag T-179/96 R, Antonissen mod Rådet og Kommissionen, Sml. II, s. 1641), trak anbringendet om forældelse tilbage, efter at advokaten for producenten i denne sag havde erindret om ordlyden af skrivelsen af 31. marts 1989.

80 Endelig er G. van den Berg uenig i bemærkningen i den appellerede doms præmis 72 om de kontakter, der fandt sted mellem de nederlandske SLOM-producenters advokat og en medarbejder i Kommissionens Juridiske Tjeneste. G. van den Berg finder, at Retten begik en fejl ved at pålægge ham bevisbyrden for, hvad en tjenestemand ved Kommissionen havde udtalt. Udtalelsen, som Kommissionen havde sammenfattet i et svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten, burde i det mindste være blevet anset for at være en indirekte indrømmelse.

81 G. van den Berg har oplyst, at det tredje anbringende ligeledes drejer sig om Rettens bemærkning om, at han ikke kan påberåbe sig meddelelsen af 5. august 1992 for så vidt angår afbrydelse af forældelsesfristen for perioder efter dette tidspunkt.

82 Med hensyn til den appellerede doms præmis 62 og 63 har han påpeget, at han for at afbryde forældelsesfristen havde påberåbt sig ikke artikel 43 i EF-statutten for Domstolen, men meddelelsen af 5. august 1992. Han havde gjort gældende, at Fællesskabet ifølge meddelelsens ordlyd havde givet afkald på sin ret til at påberåbe sig forældelse over for ham, idet, for hans vedkommende, »retten til godtgørelse ikke var forældet [...] på den dato, på hvilken producenten allerede havde rettet henvendelse til en af institutionerne«, efter som han allerede havde rettet henvendelse til institutionerne den 31. marts 1989.

83 G. van den Berg har ligeledes kritiseret Retten for i henholdsvis præmis 66 og 67 i den appellerede dom at have bortset dels fra den manglende overensstemmelse mellem på den ene side ordlyden af meddelelsen af 5. august 1992 og af artikel 43 i EF-statutten for Domstolen, dels fra Kommissionens fortolkning og praktiske anvendelse af meddelelsen over for de SLOM-producenter, der nævnes i skrivelsen af 31. marts 1989. Retten sondrer mellem »producenter, som allerede havde rettet henvendelse til institutionerne inden meddelelsens offentliggørelse og rejst krav om erstatning på grundlag af Mulder II-dommen, og som [de sagsøgte] havde anmodet om ikke at anlægge sag, men afvente forordningen om tilkendelse af en fast erstatning«, og producenter, hvortil institutionerne ikke havde rettet en sådan anmodning. Meddelelsens ordlyd er imidlertid til hinder for en sådan sondring.

84 Retten har ladet sin egen opfattelse træde i stedet for både ordlyden af meddelelsen af 5. august 1992 og dennes praktiske anvendelse i forbindelse med skrivelsen af 31. marts 1989. Derved har Retten over for G. van den Berg groft tilsidesat lighedsprincippet, retssikkerhedsprincippet, princippet om beskyttelse af den berettigede forventning og begrundelsespligten. Retten har ikke givet nogen som helst rimelig forklaring på, hvorfor appellanten kunne eller skulle forskelsbehandles i forhold til alle andre SLOM-producenter, hvis ret til at påberåbe sig skrivelsen af 31. marts 1989 sammenholdt med meddelelsen af 5. august 1992 med henblik på afbrydelse af forældelsesfristen Kommissionen klart har anerkendt.

85 Retten tilsidesatte i den appellerede doms præmis 68 og 69 betydningen af den liste af 10. september 1993, Kommissionen havde tilsendt de nederlandske myndigheder. Listen udgør yderligere en bekræftelse på, at Kommissionen ved meddelelsen af 5. august 1992 gav afkald på retten til at påberåbe sig forældelse over for alle de producenter, på hvis vegne skrivelsen af 31. marts 1989 var blevet fremsendt til institutionerne. G. van den Berg har medgivet, at han ikke selv havde kendskab til denne liste, men gjort gældende, at SLOM-producenterne blev underrettet om, at Kommissionen i sin korrespondance med de nederlandske myndigheder udtrykkeligt havde anerkendt, at skrivelsen af 31. marts 1989 var en foranstaltning, der afbrød forældelsen.

86 På baggrund af denne omstændighed har G. van den Berg ligeledes anfægtet den appellerede doms præmis 70. Heri angives bl.a., at SLOM-producenter, der ikke var omfattet af forordning nr. 2187/93 — helt uden hensyn til omstændighederne i forbindelse med skrivelsen af 31. marts 1989 — på ingen måde kan udlede rettigheder med tilbagevirkende kraft af meddelelsen af 5. august 1992, eftersom denne angiveligt kun var rettet til de producenter, hvis ret til erstatning udtrykkeligt var blevet fastslået i forordningen i 1993. Dette er ifølge G. van den Berg en urimelig fortolkning af meddelelsen. Det er nemlig vanskeligt at forstå, hvordan et ensidigt (i 1992) afgivet løfte kan ophæves eller begrænses ved en senere (i 1993) fremsat erklæring.

87 G. van den Berg finder, at han ifølge Retten, som selv har fastslået, at Fællesskabet har et erstatningsansvar over for ham, er omfattet af meddelelsen af 5. august 1992.

88 Da Retten fejlagtigt havde fastslået, at hans søgsmål som helhed var forældet den 30. september 1993, kunne den ikke behandle spørgsmålet om, hvorvidt — og i givet fald i hvilken udstrækning — der var indtrådt delvis forældelse i perioden mellem

den 30. september 1993 og datoen for anlæggelse af erstatningssøgsmålet, nemlig den 29. april 1997. Dette spørgsmål skal endeligt prøves af Retten, efter at Domstolen har hjemvist sagen til den.

89 G. van den Berg har anført, at selv om hans søgsmål skulle blive fundet delvis forældet, kan det ikke være forældet i det hele. I værste fald er søgsmålet forældet for så vidt angår en periode på tre år, seks måneder og 29 dage. Da hans skadeperiode begyndte at løbe den 23. februar 1985, har han mindst ret til erstatning for det tab, han har lidt efter den 24. august 1988. Da denne skadeperiode stadig løber, ifalder Fællesskabet stadig erstatningsansvar over for ham.

Domstolens bemærkninger

90 Det væsentligste klagepunkt, som er blevet rejst i forbindelse med det andet og tredje anbringende, er, at Retten har fejlbedømt meddelelsen af 5. august 1992. Nærmere bestemt har den efter G. van den Bergs opfattelse ikke draget de korrekte retlige konklusioner af meddelelsen.

91 Et sådant spørgsmål udgør et retsspørgsmål, der som sådant kan undergives Domstolens prøvelse under en appelsag (dom af 29.4.2004, sag C-470/00 P, Parlamentet mod Ripa di Meana m.fl., Sml. I, s. 4167, præmis 41).

92 Således som det fremgår af den appellerede doms præmis 66 og 67, har Retten med hensyn til de producenter, hvis ret til erstatning endnu ikke var forældet, da de rettede henvendelse til en af institutionerne, fortolket meddelelsen af 5. august 1992

således, at den udelukkende vedrører personer, som institutionerne havde anmodet om ikke at rejse erstatningssøgsmål i afventning af forordningen om en fast erstatning.

93 Dette kriterium fremgår imidlertid ikke af meddelelsen af 5. august 1992. Selv om det antages, at Rådet og Kommissionen ønskede at begrænse den kreds af producenter, meddelelsen tog sigte på, således, udtrykte de ikke denne hensigt i meddelelsen. Under de omstændigheder kunne G. van den Berg have den berettigede forventning, at han hørte til de producenter, over for hvem institutionerne havde givet afkald på at påberåbe sig forældelse i overensstemmelse med meddelelsen.

94 Det er følgelig fejlagtigt, når Retten har fastslået, at G. van den Berg ikke kan påberåbe sig meddelelsen af 5. august 1992. På baggrund af denne fortolkningsfejl er det ufornødent at prøve appellantens argumenter om, at hans fortolkning af meddelelsen bekræftes af listen af 10. september 1993 og af den udtalelse, der blev fremsat af en medarbejder i Kommissionens Juridiske Tjeneste.

95 Selv om præmisserne til en dom afsagt af Retten er udtryk for en tilsidesættelse af fællesskabsretten, må appellen dog forkastes, hvis domskonklusionen er berettiget af andre grunde (jf. dom af 9.6.1992, sag C-30/91 P, Lestelle mod Kommissionen, Sml. I, s. 3755, præmis 28, af 13.7.2000, sag C-210/98 P, Salzgitter mod Kommissionen, Sml. I, s. 5843, præmis 58, og af 10.12.2002, sag C-312/00 P, Kommissionen mod Camar og Tico, Sml. I, s. 11355, præmis 57).

96 Det bemærkes i denne forbindelse, at institutionerne ifølge punkt 2 i meddelelsen af 5. august 1992 forpligtede sig til ikke at rejse indsigelse om forældelse af erstatningskravet »indtil udløbet af den i [meddelelsens] punkt 3 nævnte frist«.

97 I nævnte punkt 3 henviser institutionerne til vedtagelsen af de praktiske regler for betaling af godtgørelse til de pågældende producenter. Andet punktum i dette punkt lyder således: »Institutionerne vil oplyse, til hvilke myndigheder og inden hvilken frist ansøgningerne skal fremsendes.«

98 De nærmere regler blev indført ved forordning nr. 2187/93, i hvis artikel 10, stk. 2, første afsnit, andet punktum, det bestemmes, at »[p]roducentens krav skal være den kompetente myndighed i hænde senest den 30. september 1993, da det ellers afvises«.

99 Det afkald på at gøre forældelse gældende, der blev givet i meddelelsen af 5. august 1992, ophørte således den 30. september 1993. Efter dette tidspunkt udgjorde meddelelsen ikke længere en hindring for, at institutionerne rejste indsigelse om forældelse af G. van den Bergs erstatningskrav. Selv om han ikke hørte til de producenter, der opfyldte betingelserne for at blive tilbudt erstatning i henhold til den nævnte forordning, havde han ikke nogen grund til at tro, at institutionerne uden tidsbegrænsning havde givet afkald på at påberåbe sig, at hans ret til erstatning var forældet. Institutionernes ønske om kun i begrænset omfang at give afkald på at påberåbe sig forældelse, fremgår klart af punkt 2 i meddelelsen af 5. august 1992.

100 Meddelelsen bevirker ikke, at der fra og med den 30. september 1993 begynder at løbe en ny forældelsesfrist på fem år. Den skal derimod forstås således, at Rådet og Kommissionen havde besluttet, at de i et tilfælde som det foreliggende, hvor et krav i henhold til artikel 10, stk. 2, første afsnit, i forordning nr. 2187/93 ikke var kommet den kompetente myndighed i hænde senest den 30. september 1993, ikke ved beregningen af forældelsesfristen ville medtage perioden mellem det tidspunkt, producenten havde rettet henvendelse til en af institutionerne for at gøre en ret til godtgørelse gældende, som endnu ikke var forældet, og den 30. september 1993.

101 Med hensyn til forældelsesfristen for de skader, G. van den Berg har lidt, fordi han ikke blev tildelt en referencemængde i perioden fra den 23. februar 1985 til den 13. maj 1986, hvor han solgte sin SLOM-bedrift, bemærkes, at der, således som Retten anførte i den appellerede doms præmis 60, var tale om fortsatte tab, som blev forøget dagligt, hvorfor erstatningskravet vedrører flere på hinanden følgende perioder med begyndelsestidspunkt hver dag, hvor det ikke var muligt at markedsføre mælk. Den tidsfrist, der fastsættes i artikel 43 i EF-statutten for Domstolen, begyndte derfor for så vidt angår den skade, der blev lidt den første dag, dvs. den 23. februar 1985, at løbe den 24. februar 1985 og for så vidt angår den sidste dag, hvor der indtraf en skade, dvs. den 13. maj 1986, den følgende dag, nemlig den 14. maj 1986. Det er ubestridt, at G. van den Berg først anlagde sag ved Retten den 29. april 1997. Selv om man ser bort fra perioden fra modtagelsen af skrivelsen af 31. marts 1989 til den 30. september 1993, var forældelsesfristen på fem år følgelig allerede udløbet, da sagen blev anlagt.

102 I modsætning til hvad G. van den Berg har gjort gældende, afbrød skrivelsen af 31. marts 1989 ikke forældelsesfristen permanent. Da skrivelsen nemlig ikke inden udløbet af den i artikel 43 i EF-statutten for Domstolen fastsatte frist blev fulgt af et sagsanlæg ved Retten, kan den ikke påberåbes som en foranstaltning, der afbryder forældelsesfristen.

103 G. van den Bergs ret til erstatning var følgelig forældet, da han anlagde sagen ved Retten.

104 G. van den Bergs påstand om, at lighedsprincippet er blevet tilsidesat, indgår i hans argumentation for, at han kan påberåbe sig meddelelsen af 5. august 1992. Han har ikke hævdet, at Kommissionen har undladt at rejse indsigelse om forældelse over for producenter, hvis ret var forældet, uagtet de positive virkninger for sådanne producenter af meddelelsen af 5. august 1992, eller at Retten har begået en retlig fejl i denne henseende.

105 Det følger af det foranstående som helhed, at appellen må forkastes.

Sagens omkostninger

106 I henhold til procesreglementets artikel 122, stk. 1, skal Domstolen træffe afgørelse om sagens omkostninger, såfremt der ikke gives appellanten medhold. I henhold til procesreglementets artikel 69, stk. 2, som ifølge artikel 118 finder anvendelse i appelsager, pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Da Rådet og Kommissionen har nedlagt påstand om, at G. van den Berg pålægges at betale sagens omkostninger, og da G. van den Berg har tabt sagen, bør han pålægges at betale appelsagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

DOMSTOLEN (Anden Afdeling):

1) Appellen forkastes.

2) G. van den Berg betaler sagens omkostninger.

Underskrifter